

Valóságkonstrukció Mediarchiában...

BESZÉLGETÉS YVES CITTONNAL¹

– *Hogyan lettél XVIII. századi irodalmárból médiakutató?*

– Irodalmárnak lenni azt jelenti, hogy a tartalom, a jelentésen túl érdekel az is, ami magában a médiumban történik. A 2000-es évektől kezdődően kezdtem a média által felvetett kérdésekről gondolkodni a *Multitudes*² című folyóirattal folytatott közös munka kapcsán, ahol akkoriban Maurizio Lazzarato már figyelemgazdaságról beszélt. A figyelem és a média kérdése egyazon probléma két oldala: egyfelől az emberi figyelem hozza létre, kelti életre azt, amit a média révén továbbíthatunk; másfelől az, amit a média révén továbbítunk, felkelti, leköti és informálja a figyelmet.

2001-ben például, tekintve, hogy a szavak és elbeszélések elemzése az eredeti szakmám, a XVIII. századi közgazdászok irodalmi olvasatára tettem kísérletet, a *Portrait de l'économiste en physiocrate* [A közgazdász fiziokrata portréja] című munkámban, amelynek alcíme *Critique littéraire de l'économie politique* [A gazdaságpolitika irodalomkritikája]. Ez az olvasat azért tűnt számomra relevánsnak, mivel írásaikban a tulajdon eredetét feszegető történetekre, áramlás- és csatornametaforákra, valamint a szabadsággal kapcsolatos kérdésekre bukkantam. Mindig ez a szavakra irányuló munka, a szójátékok és a megnyilatkozás érdekelt, még akkor is, ha nemigen gondolkodtam azon a tényen, hogy a nyomtatott szöveg maga is a médium egy speciális esete.

Ha például a műfaji határokat lebontjuk – véleményem szerint ugyanis nem nagyon van értelme azt mondani, ez „irodalmi”, az meg „filozófiai”, akkor a XVIII. századi gazdaságpolitikai szövegeket éppúgy lehet irodalmi diszkurzusként olvasni, mint Macron politikáját elemző véleménycikkekét a *Le Monde*-ban. Azzal, hogy diszkurzusként kezeljük, az adott valósághoz sajátos relációs létezését rendelünk, ez pedig szükségszerűen visszahat arra, ahogyan a valóságunkat összerakjuk.

Pályám ezen szakaszán egyébként még nem állt rendelkezésemre az az alapvető szintézis, amely később elősegítette a technikai mediáció megértését. Mintegy tíz évet oktattam az Egyesült Államokban, ekkor fedeztem fel, hogy rengeteg érdekes dolog van ezen a területen, amiről Franciaországban csak elvétve lehet hallani. Így jutottam el ehhez a sajátos ötvözethez, amely egyszerre átvételi és antropológiai munka: a *Médiarchie*-ban [Mediarchia, 2017] arra igyekszem rámutatni, hogy a más területekről átvett fogalmak milyen hatást gyakorolnak a kortárs társadalmak kommunikációjára, és mennyiben visznek közelebb működésének megértéséhez. Egész egyszerűen a média szavaiból indultam ki, az idegen eredetű (*Medialität, immediacy, heterarchy*) vagy régi fogalmakból (pl. a *szellem* XVIII. századi poliszémiája), majd ezekből olyan kifejezéseket kreáltam, mint a „médiarchia” vagy „médianarchia”. Ezek a sajátos gondolkodás

¹ A Marie Rebeyrolle és David Puaud által 2018 decemberében készült beszélgetés eredetileg a *Journal des Anthropologues*-ban jelent meg (2019/1-2, n° 156–157, 261–257), magyarul Yves Citton szíves engedélyével az általa megküldött szövegváltozatot adjuk közre.

² Gilles Deleuze és Félix Guattari szellemében 2000-ben alapított, negyedévenként megjelenő politikai, művészeti és filozófiai lap: <https://www.multitudes.net>.

mentén összeálló szavak ugyanakkor elválaszthatatlanok azoktól a fogalmaktól, amelyek segítségével értelmezni igyekeztem, hogy mi történik velünk a médián keresztül.

– Szerinted mi a Médiarchia kulcsfogalma?

– A „cselekvő vágás” (*agential cut*) mindenképpen központi fogalom. Indirekt módon bukkantam rá, mégpedig a *Multitudes*-höz kötődő szerző, Dominique Quessada révén, aki *L'Inséparé* [2013] című művében hivatkozott a kvantumfizika episztemológiájában szaktekintély Karen Baradre. Mi is a „cselekvő vágás”? Mint ismeretes, a kvantumfizikában gondot okoz annak megállapítása, vajon a megfigyelt egység hullám vagy részecske-e. A „cselekvő vágás” elve kimondja, hogy az egységek megfigyelésére használt műszer, illetve az általa végrehajtott vágás az, ami ezeket az egységeket hol hullámként, hol pedig részecskéként jeleníti meg. Vagyis a kérdés, hogy hullámokról vagy részecskékről van-e szó, nem jelent semmit. Van „valami”, és ezt a valamit hullámként vagy részecskéként tüntetjük fel, amikor megjelenítjük. A műszer alakítja az önmagában eldöntetlen, eldönthetetlen valóságot hullámmá vagy részecskévé. Nem az apparátus hozza létre a hullámot vagy a részecskét, de a *valóságból* az apparátus csinál hullámot vagy részecskét. Ez igen hasonlatos ahhoz, amiről az irodalomkritikus Stanley Fish írt még a hetvenes években, amikor rámutatott arra, hogy bizonyos szövegből éppen annak („értelmezői közösségeket” alkotó) olvasói csinálnak verset, blaszfémiát vagy éppen szent szöveget. Vágás jön létre a valóságban, és ez a vágás „cselekvő” – azaz cselekvőképes, mivel hullámot vagy részecskét, fegyverviselési engedélyt vagy gazdasági vas-törvényt csinálhat ebből a valóságból.

Mindez jól jellemzi a média működését. Mi történik például az esti híradóban? Az egész világban vagy éppen Franciaországban történt dolgok közül annyit mondanak, hogy valaki késsel támadt valaki másra miközben „Allah akbar” kiáltott. Ez minden bizonnyal igaz, abban az értelemben, hogy elfogadom, valóban történt ilyen dolog aznap. Mint ahogy a részecskét sem a kvantumfizika, s az olvasott szöveget sem az irodalmár találja ki. De az a tény, hogy olyan apparátust használunk, amely ezt a valóságot részecskéként vagy ebben az esetben mint dzsihadizmust jeleníti meg, egyszerre ruházza fel hatalommal a dolgot és az apparátust. Tehát nem pusztán egy vágásról, felmérésről vagy reprezentációról van szó. Cselekvő aspektusa is van a dolognak, hiszen a tény, hogy x millió francia hallja, hogy valaki „Allah akbar” kiáltás kíséretében késsel megölt egy másik embert, olyan önmagában álló valósággá válik, amely jól érzékelhetően módosítja, mi lenne, illetve mit tenne Franciaország e mediatizált momentum nélkül. Természetesen, ahogyan nem a fizikus hozza létre a részecskét, úgy a késes támadást sem az újságíró hozza létre. Mégis, a cselekvő vágás koncepciója révén ráébredünk, tényleg van abban valami, hogy magát a terrorizmust egyfajta médiagépezet teremti meg. Mindez persze kihat az ember gondolkodásmódjára, már nem bízunk abban, hogy a világ önmagában létezik, meg hogy az esti híradó csak informál, megmutatja a világban történt legfontosabb eseményeket, amiről mindenképpen tudni kell. Úgy vélem tehát, hogy noha nagyon is tudunk róla, mert annyira világtalanok azért nem vagyunk, igencsak alábecsüljük a média által végrehajtott vágásokban rejlő cselekvőképességet. Amikor a „médiarchia” fogalmát használom, éppen a média ezen performatív erejét hangsúlyozom, amellyel témáját megjeleníti.

– Miben tér el a „spektákulum társadalma” az általad használt „médiarchia” fogalmától?

– A média performativitása által konstruált valóság elemzése más szerzők elemzéséhez is köztödik természetesen, mint Baudrillard vagy Debord. Ugyanakkor nem szabad azt gondolni,

hogy elég mondani, s azzal máris csináljuk a dolgot... Szükség van bizonyos „érvényességi feltételekre”, hogy a beszéd performatív hatással bírjon. Ne feledjük, Debord „spektákuluma” vagy Baudrillard „hiperrealitása” szintén a kommunikációs gépezetek által mobilizált materiális forrásoktól függ. Egyszóval ma már nem lehet „immateriálisról” beszélni a digitális kapcsán, ahogyan azt a 2000-es évek elején tettük, mert akkor figyelmen kívül hagynánk azt, hogy a számítógépek működéséhez materiálisan előállított áramra van szükség.

Az áram teszi tehát lehetővé, hogy összekapcsolódó szálak mentén olyan dolgok nyomába eredjünk, amelyeket intuitív módon nem tudnánk összekapcsolni. Arra késztet, hogy kontinuumként gondoljak az affektumokra³ (a barátom hívására várok, videót nézek, boldog vagyok, félek...), a mediációra (telefon, nyelv...) és az áramot előállító francia atomerőművekre. Persze arról sem szabad megfeledkezni, hogy ezek az erőművek maguk is megjelennek az Areva⁴ és a francia állam diszkurzusaiban – vagyis a spektákulum diszkurzusaiban, melyek azzal etetik az embert, hogy mindennel együtt ez a lehető legjobb megoldás, klímaváltozás ide vagy oda.

Elgondolni ezt a kontinuumot, nem egyszerű, legalábbis az én generációm számára nem az, mert le kell győzni a totalitással szemben meglévő gyanakvást. Kerülni egyrészt az antitalitarizmust, ami számomra mindig tévútnak tűnt, mert elveti egy magasabb nézőpontú kartográfia lehetőségét, másrészt lemondani arról a hangzatos, ám kevésbé hiteles, mi több, veszedelmes gondolatról, hogy „az egész” megragadható. Úgy vélem, kontinuumokban gondolkodni, affektumok, mediációk és materialitás között létrejövő összefonódásokat követni kevésbé elbizakodott, kevésbé illuzórikus módja annak, hogy azt mondjuk: minden mindennel kapcsolódik, s megéri a fáradságot, hogy a határ másik oldalán is szétnézzünk, ha már valódi magasságokba nem tudunk emelkedni anélkül, hogy a konkrét realitásoktól ne szakadnánk el veszélyesen.

– Véleményed szerint a „belül kívül” helyzet a legpontosabb?

– Arról van szó, hogy valamiképpen egy lábbal bent, a másikkal pedig kint legyünk, mint amikor regényt olvasunk vagy filmet nézünk. Nem mintha a világ fikció volna, sokkal inkább azért, mert egészséges lenne a fikció révén elsajátított viszonyulást megőrizni azzal kapcsolatban is, amit valóságnak nevezünk. Egyik lábbal kint, mivel igyekszünk valamiképpen felülről, kicsit a tudós, az antropológus szemével nézni a dolgokat, hogy bizonyos távolságot hozunk létre. Ugyanakkor nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a másik lábbal mindig belül is vagyunk, vagyis gyanakvással kell kezelnünk az egészet kívülről látó és megítélő autoritás illúzióját.

E nélkül totalizáló, vagyis veszélyes diszkurzusokat hozunk létre, ilyen modellértékű mánapság a közgazdaságtan, amely mint diszkurzus a matematika és a modellezések erejével csodálatos rendszereket hoz létre intellektuális szempontból. A probléma az, hogy maguk a közgazdászok – vagy inkább azok, akik ideológiai célokra használják fel ezt a diszkurzust – arra a belátásra jutnak, hogy a „gazdaság törvényei teszik ezt vagy azt szükségszerűvé”, hogy a „növekedés érdekében ezt vagy azt kell tennünk”. Vagyis a kívülálló pozíciójából igyekeznek elmagyarázni, mit kell tenni annak érdekében, hogy a gépezet jobban működjön.

³ Ismeretlen affektus, amit Deleuze nyomán affektumnak nevezünk (a szerk.).

⁴ A Framatom jogutódjaként 2001-ben alapított nukleáris fűtőanyaggyártással foglalkozó francia székhelyű multinacionális vállalat, amely 2018-tól Orena néven működik (a szerk.).

– *Mennyiben tekinthető a médiarchia heterarchiának?*

– Szóhasználatomban az infrastruktúra nem az, ami fent van vagy lent, hanem ami „belül” van, mindenhol. Az infrastruktúra tehát olyan (környezeti) közeget alkot, amely meghatározza azt, ahogyan (belső) közegünk érzékeli és megkonstruálja saját világát. Ez az infrastruktúra materiálisan függ attól, hogy ki milyen képek létrejöttét pénzeli, s milyen politikai program felől, de például attól is, hogy milyen negyedben élek (infrastruktúra), és hogy ott milyen képek vannak forgalomban (szuperstruktúra). Az infrastruktúra a belénk égett képek által generált affektumokon keresztül megtalálható mindannyiunkban, például mint félelemérzet, amely akkor keletkezhet, ha az „Allah akbar” kifejezést szisztematikusan erőszakos cselekedetekhez társítjuk.

A média tehát részt vesz abban, amit érzek, vagy amit csinálok. Ha médiarchiáról beszélünk, azt állítjuk, hogy a média és annak hatalma mindenhol jelen van – *archéból* (a valóságot konstituáló erőből), s nem pusztán *krátoszból* (uralkodó hatalomból) ered. Érdekfeszítő kérdés, hogy milyen formát ölt manapság ez az erő. Egyfelől léteznek médiaoligarchiák, vagyis néhány szervezet, mely a köztünk áramló információ jelentős részét irányítja. Ilyen értelemben egyáltalán nem abszurd lehetséges összeesküvésről beszélni. Ezzel persze távolról sem merítettük ki ezt a kérdést. Mert amikor összeesküvésről vagy manipulációról van szó, abból a feltételezésből indulunk ki, hogy máris megszabadulunk tőle, mihelyt feltárjuk az igazságot. Pedig ez nem ilyen egyszerű. Természetesen üdvözlendő lenne ezen oligarchiák – például a Facebook világszintű hatalomkoncentrációjának – lerombolása. Ugyanakkor, másfelől, többféle logika összjátéka tartja fenn az oligarchiákat, vagyis túlélnek ezt a pusztítást.

A *heterarchia* fogalma pontosan ezeket az inkább immanens, azaz intrastrukturális, mégis dinamikus és összetett médiarchikus logikákat segít megnevezni. A fogalmat Warren McCulloch, neurológus, eredetileg kibernetikus, alkotta meg 1945-ben. Olyan egységeket nevez így, amelyekben több, értékeire nézve heterogén rendszer együtt létezik. Például a döntések egy ilyen rendszerben nem feltétlenül a tranzitivitás axiómája mentén jönnek létre, vagyis B-t jobban kedvelhetjük A-nál, C-t pedig B-nél, mindazonáltal preferálhatjuk A-t C-vel szemben. Ezeket a döntéseket nem tudjuk fa struktúrával ábrázolni, egy olyan uralkodó értékből kiindulva, ahonnan minden más levezethető koherens módon. A heterarchia tehát egymásra helyeződő hálózatok, heterogén értékekkel bíró rendszerek összefonódását jelöli. A hálózatok közül bátran kiemelhetünk egyet, kimetszhetünk belőle egy szintet, feltárhatjuk logikáját, hatalmi rendszerét, ami akár maga az oligarchikus rendszer is lehet. De rengeteg más értékrend és hatalmi rezsim létezik, amelyekkel kölcsönhatásba lép, noha egymáshoz képest ezek alapvetően heterogének.

Véleményem szerint, médiarchiáink legalapvetőbb struktúrája tehát ez a heterarchia. Még akkor is, ha ma erősen oligarchikus jellegű. Arra szeretnék ezzel rámutatni, hogy a médiarchiát mindenképpen heterarchiaként, rendszereinket pedig heterarchikusként kell elgondolni, túllépve az összeesküvés-elméleteken.

– *Mi a véleményed az összeesküvés-elméletekről?*

– Semmi kétségem afelől, hogy számos összeesküvés-vállalat létezik, ahogyan dominanciájukat megőrizni igyekvő oligarchiák is. Mégis Igor Krasavinnal értek egyet. Az orosz kutató szerint társadalmainkban nincsenek totalitárius összeesküvések, mert a heterarchikus rendszerre az jellemző – bizonyos oligarchiák erőteljes jelenléte ellenére is –, hogy szivárgások keletkeznek benne, és hogy rátelepül más, korábban kiépült, átformált vagy kijátszott rend-

szerekre. Eléggé közel érzem magam a „taktikai médiahasználat” teoretikusaihoz – amilyen Konrad Becker is, akik arra mutatnak rá, hogy minden erőfeszítés a manipulációra, a figyelem felkeltésére, a befolyás megszerzésére irányul. Az emberi realitás alapvetően taktikus. Ahogy beszélni kezdünk egymással, ahogyan mi is tesszük most, megpróbáljuk a másikat befolyásolni. Nincs ebben semmi rossz. Nem maga az összeesküvés számít, hanem a céljai és az eredményei. A *Fox News* például az amerikai társadalomra nézve rendkívül káros összeesküvés, míg a *Le Media* a francia társadalom számára inkább szimpatikus.

– *Miért közelíted a médiát a médiumizmushoz?*

– A *Médiarchie* végén Natasha Dow Schull *Addiction by design: Machine Gambling in Las Vegas* című művét idézem. A Las Vegas-i kaszinókban tíz évet eltöltő antropológus azt vizsgálja, hogy a játékautomaták mennyiben funkcionálnak médiumként. Mit tesznek a *függőkkel*, akik a kaszinókban játszanak. Azt bizonyítja, hogy a tét nem a meggazdagodás, sokkal inkább egy bizonyos viszony kialakítása a géppel (abba a „zónába” jutni, ahol szorosán, szinte már misztikusan kötődik az ember a géphez). Magához a médiumhoz fűző viszonyban éljük meg a (addiktív) tapasztalatot. Egyszerre van szó határesetről és valami mélyebb, általánosabb előhívásáról, ami egy antropológus számára egyáltalán nem meglepő. Frédéric Neyrat-val a média ígézetének, a média büvkörének neveztük a médiának azt a jellegzetes tulajdonságát, hogy képes cselekvő vágást végrehajtani.

A XIX. században és a XX. század elején a médiumizmus olyan széles és heterogén gondolkodási terület volt, amelyben a fotográfia, a rádió, a televízió nem különült el élesen a telepáciától vagy például a nekrofóntól. Az audiovizuális felvételeknek köszönhetően ma pedig már hallhatjuk a halottak hangját, láthatjuk őket, mintha még mindig élnének. Ha valaki azt állítaná, hogy Frank Zappa koncertje, amit éppen YouTube-on nézek, élő közvetítés, vajon honnan tudhatnám, hogy valójában már 25 éve halott?

A média e médiumszerű dimenziója legalább két fontos tényező következménye, s ezekkel számolni kell, ez az oka annak, hogy a médiarchia kérdéséhez nem elég csupán a szociológia, avagy a közélet felől közelíteni, szükségünk van az antropológiára is. Médiumizmus a medialitás minden formája, mivel a kommunikáció olyan erőt hoz játékba, mely bár az emberi társadalmak sajátja, mégis túlmutat azon, amit az egyén testi vagy lelki erején értünk, s ezért hajlamosak vagyunk ezt mágikus, okkult, isteni stb. eredetre visszavezetni. Médiumizmus azért is, mivel az audiovizuális medialitás apparátusai által keltett közvetlen jelenlétet nem tudjuk szigorú hitetlenkedéssel kezelni. Erre példa a fentebb említett Frank Zappa koncert: most, 2018-ban látom, ahogy zenészeivel viccelődik, ahogy iszonyatos feszültséget teremt gitárszólója és a dob játéka között. Hiába tudom, hogy 1993-ban meghalt, ha ennyire egyértelműen élő módjára cselekszik – mi több *alkot* – a szemem láttára... Nem annyira ismerem a témában született antropológiai műveket, de nyilvánvaló, hogy tőlük tanulhatunk a legtöbbet a médiarchia ezen dimenziója kapcsán.

– *Miért találd inspirálónak a hacker alakját?*

– „Médiartivistának” nevezem azokat az aktivistákat, akik művészi gyakorlataikban a médiát valóságaink átalakításának céljából használják. Edward Snowden például *hackernek* tekinthető a szó klasszikus értelmében: olyan programozó, aki a kód segítségével biztonsági rendszereket játszik ki, és adatokkal kalózkodik. De médiartivista is: az, ahogyan megrendezi az adatok felfedését Laura Poitras *Citizenfour* című dokumentumfilmjéhez, Snowden legszebb

hackje. A kiszivárogtatás megszervezése tökéletes baudrillard-i vagy debord-i *mise-en-scène* hatás, a spektakulum mesteri hatása. Jó példa a médiaktivizmusra, amikor a hackerkedés nem korlátozódik informatikai szaktudásra. A médiaktivistára pedig az, aki egy kis digitális „bütyköléssel” fantasztikus médiacsínyt hajt végre. Jó alkalom, hogy elgondolkodjon az ember: tehet-e valamit azért, hogy kitaláljon és megvalósítson valami hasonló akciót.

– *Tehát nem annyira a művek, mint inkább a közönség előállításáról van szó?*

– Én inkább „közönségekről” beszélnék, nem „közönségről”. A „közönség” azt a tévképzetet kelti, mintha ez a közönség már adott volna, s elegendő lenne figyelmét felkeltenünk, az előzetes várakozásoknak megfelelően. Jelenlegi médiarchiáink igyekeznek így felvetni a problémát. Holott ha például a művészet- vagy irodalomtörténetet vizsgáljuk, éppen az a képesség, hogy kitalálunk valamit – példának okáért egy „regényt”, vezet ahhoz, hogy több tízezer olvasó sír az *Új Héloïse*-t olvasva. Vagyis maga a regény teremt magának közönséget.

Más szempontból kimondottan frusztrál, hogy kevesebben olvassák a *Multitudes* folyóiratot, mint a *L'Équipe* sportnapilapot. Esztétikai és politikai kihívásnak tekintem, hogy a lehető legszélesebb körben hozzáférhető legyen mindaz, amiről a *Multitudes* ír. Számomra éppen ebben rejlik a művészet előtt álló kihívás: hogy ugyanúgy inspiráló örömet okozzon például egy ökológiáról szóló cikk a *Multitudes*-ben, mint a TF1 műsorai vagy a *L'Équipe*. De egyáltalán nem járunk jó úton. Egy (egyre szűkülő) rés foglyai maradunk, s képtelenek vagyunk kitörni belőle. Abban bízom tehát, hogy a nálunk kreatívabb fiatalok képesek lesznek ilyen akciókra. Rengeteg fiatal készít fantasztikus dolgokat, elég csak a YouTube-csatornákra vagy a közösségi oldalak, az Instagram, a Snapchat stb. játékos megoldásaira gondolni. A korombéliek (a hatvan körüliek) általában apokaliptikus hangnemben panaszkodnak az újmédia számtalan szörnyűségéről és elidegenítő hatásáról. Egyáltalán nem tudom követni, hogy mi zajlik valójában, de az a kevés, amit érzékelek belőle, számomra kimondottan kreatív és biztatónak tűnik. Az idős emberek mindig hajlamosak voltak arra, hogy az obskurantizmus visszaterését vizionálják, ahogy tekintetük egyre inkább elhomályosodik.

– *Mit gondolsz a fake news ellen hozott törvényről?*

– Úgy vélem, ez egyszerre a már említett nosztalgikus siránkozás tipikus esete, valamint egy egyébként súlyos, valódi probléma tünete. A kérdés az, hogy valójában mit tudunk kezdeni a posztigazság és a *fake news* fogalmaival. Azzal, hogy azt mondjuk, ma a posztigazság idejét éljük, azt sugalljuk, mintha korábban az igazságban lettünk volna. Holott, ahogy Konrad Becker is fogalmaz, a tájékoztatás egész története a félretájékoztatásról szól. Az ifjabb Bush-kormány egy nyilatkozata feketén-fehéren ki is mondja ezt: „Őnök – újságírók, egyetemi oktatók – a valóságot vizsgálják. Mi, politikusok pedig megalkotjuk a valóságot a Fehér Házban! Ha azt állítjuk, hogy tömegpusztító fegyverek vannak Irakban, nekünk nem kell az igazság után nyomoznunk. Megkreáljuk azt pusztán azzal, hogy hadat üzenünk.” A hadüzenet által beinduló hírközlés képessége mögött azonban ott rejlik a cselekvő vágás általánosabb érvényű kérdése. Trump csodálatos módon hívja fel önmagára a figyelmet, amikor botrányos dolgokat mond. De nem ő az első politikus, aki fittyet hány az igazságra.

Sébastien Dieguez a *Total Bullshit*-ben újra előveszi a hazugság és a *Bullshit* közötti különbséget, amit még Harry Frankfurt vezetett be Reagan idején. Amikor hazudunk valamiről, tisztában vagyunk azzal, hogy az igazság ellentétét állítjuk, mert érdekünk fűződik hozzá. Tudatában vagyunk annak, hogy mi igaz, és mi nem az. Ezzel szemben a *Bullshit* lényegében

magasan tesz erre a különbségre, gúnyt űz belőle. Azért állítunk dolgokat, mert számunkra leginkább ez felel meg, nem foglalkozunk az igazság kérdésével. Reagan már jóval Trump előtt kijelentette, hogy „a tények buta dolgok” – és Frank Zappa volt az, aki idézte is ezt az egyik lemezén... A posztigazságról szóló diszkurzusok célja tehát leginkább az, hogy megalkossák a *fake news* elleni törvények elfogadását, tovább erősítve a már így is túlzottan fojtogató biztonsági arzenált.

– *Ismertetnéd álláspontodat a terrorizmus kapcsán?*

– Az alapvető kérdés szerintem nem az, hogy „vajon igaz-e?”, hanem az, hogy „releváns-e?”. Túl keveset beszélünk a relevancia kérdéséről, mert folyton az igazság kérdésére koncentrálnunk.

Korunk egyik nagy problémája, hogy egy sor dolgot, például a terrorizmust vagy a ránk zúduló migrációs „hullámot” releváns kérdéssé tettünk, holott más, sürgetőbb és fenyegetőbb problémákhoz képest ezek viszonylag elhanyagolhatók (például az éghajlatváltozáshoz vagy a biodiverzitás válságához képest). Úgy teszünk, mintha előzönléne bennünket a bevándorlók, miközben valódi számuk viszonylag alacsony korábbi időszakokhoz képest. Erre persze lehet azt mondani, hogy azért kell a problémáról beszélni, mert emberek halnak meg a Földközi-tengeren; s erről természetesen helytelen lenne hallgatni. Mégis, mindez egy mesterségesen gerjesztett paranoia eredménye, amelyet a média igézete szít egy hipotetikus migrációs invázió köré. Vagyis relevánssá teszünk valamit, ami nem is annyira az, de ami azután, a cselekvő vágás révén, valóban drámai hatással jár.

Még egyszer hangsúlyozom, hogy nem összeesküvésről van szó. Nem arról van szó, hogy mondjuk a Nemzeti Tömörülés [*Rassemblement National*] pártja minden lehetséges eszközt bevetve összeesküvést szőne annak érdekében, hogy túl sokat beszéljünk a bevándorlókról, holott maga a probléma nem is létezik. Persze a Nemzeti Tömörülés kihasználja ezt a témát. De vannak egészen más értékrendet képviselő emberek is, akik azért harcolnak, hogy embertársaik ne fulladjanak a Földközi-tengerbe. És mindkét csoport hozzájárul ahhoz, hogy erről a témáról beszélünk, ami visszavezet bennünket a heterarchia témaköréhez.

A probléma tehát korábbi, és tényleg a cselekvő vágásokhoz vezet, még mielőtt valami igaz lenne vagy sem. Vagyis: miről beszélünk? A terrorizmus kérdését aránytalanul felfújó, túlbuzgó média emblematikus példa. Tulajdonképpen másként is beszélhetnénk erről a témáról, eltérő relevancia-kritériumok, statisztikai háttér, kulturális nézetek vagy történelmi kontextusok mentén. Ezekből azután profitálhatnánk, hogy ne pusztán a probléma felszínét érintsük, hanem megértsük a terrorizmus mélyebb okait, s a felmerülő kockázatokat. De az a tény, hogy a franciák 95%-a jelentős veszélyként éli meg a terrorizmust (egy 2016 szeptemberében készített közvélemény-kutatás alapján), szürreálisnak tűnik a megélt valósághoz képest – ami nem ugyanaz, mint a mediatisált valóság. Valójában Franciaországban mintegy 500 ember vált a terrorizmus áldozatává az elmúlt 20 év során. Ez a szám a férjük vagy élettársuk által megölt nők számához képest például viszonylag alacsony. Vajon az időnként „Allah akbart” kiáltó szerencsétlen késes alakok helyett miért nem azokról a rendes, esetleg katolikus, francia, férfiakról szól az esti híradó... közülük egy másnaponként megöli az élettársát?

Fordította: KARÁCSONYI JUDIT